

УДК 316.34–054.72(=161.2)(495)

РОВЕНЧАК О.А.

ПРОБЛЕМИ І МОДЕЛІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У ГРЕЦІЇ ТА РЕАДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена теоретичному аналізу моделей соціокультурної адаптації іммігрантів та емпіричній апробації її теоретичних положень на прикладі українських іммігрантів у Греції. Досліджено проблеми їхньої реадaptaції в Україні та співвіднесено наявні моделі соціокультурної адаптації українців у Греції з політикою інтеграції іммігрантів у цій країні.

Ключові слова: соціокультурна адаптація, реадaptaція, іммігрант, Греція, політика інтеграції іммігрантів.

Коли міграційні процеси стають однією з ознак сучасного світу, а іммігрантські спільноти з'являються чи не в кожній країні, на порядок денний існування багатьох держав виходять питання соціокультурної адаптації іммігрантів. Потрапляючи в нове суспільство, кожен іммігрант проходить через певний процес пристосування до нових умов (як "самовільний", так і керований державою). Проте цей процес не є одностороннім, адже приймаюче суспільство також втягнуте в нього як суб'єкт. Реакція на імміграцію виявляється як на індивідуально-груповому рівні, так і на державному, проте розмаїтість моделей адаптації різних спільнот в одному й тому самому суспільстві не завжди корелюється з державними політиками адаптації іммігрантів, що й доведено нижче. Існуючі дослідження з цієї теми мають досить фрагментарний характер і приділяють мало уваги проблемам двостороннього процесу адаптації іммігрантів. **Метою статті** є виділення моделей соціокультурної адаптації, відповідних їм політик адаптації та визначення моделей соціокультурної адаптації українців у Греції на основі виробленої теоретичної основи та проведеного авторського емпіричного дослідження. У своїй роботі спираємось також на певні здобутки в межах зазначеної теми таких авторів, як Р.К. Мертон, Е. Донченко, І. Міхаловські.

Під **соціокультурною адаптацією іммігрантів** розуміємо процес і результат взаємодії, взаємоприспосовування та взаємозмін іммігранта чи групи іммігрантів, які входять у нове соціокультурне середовище приймаючого суспільства, та цього ж соціокультурного середовища, що включає взаємне засвоєння (успішне або неуспішне) чи незасвоєння нових соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних іммігранту (чи групі іммігрантів) і соціокультурному середовищу приймаючого суспільства.

Виокремлення моделей соціокультурної адаптації частково базується на працях таких науковців, як Р.К. Мертон та Е. Донченко [3; 4] (табл.), і відзначається підкресленням двобічності процесу адаптації та його соціокультурного характеру.

Таблиця

**Співвіднесення моделей соціокультурної адаптації іммігрантів
з формами адаптації та типами адаптивної поведінки**

Моделі соціо-культурної адаптації іммігрантів	Форми адаптації за Р.К. Мертоном	Типи адаптивної поведінки за О. Донченко
Протест	Бунт	Девіація
Добровільна сегрегація	Ретритизм (ескейпізм)	Індивідуалізація
Творення діаспор	Частково Ритуалізм	Інвестиція
Сегрегація	–	–
Маргіналізація	Частково Інновація	Маргіналізація
Асиміляція	Конформність	Ідентифікація

Отже, модель *протесту* передбачає активний протест іммігрантів проти насадження цінностей і практик приймаючого суспільства та, з іншого боку, спротив імміграції, прояви ксенофобії, заперечення цінностей і практик іммігрантських спільнот. Модель *добровільної сегрегації* подібно до попередньої передбачає самовідгородження іммігрантських спільнот від приймаючого суспільства, проте тут є свої особливості, а саме: ця модель, на відміну від протесту, не передбачає агресії стосовно жодної зі сторін. Характерними для неї є заперечення соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки приймаючого суспільства іммігрантами та часткове прийняття соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки іммігрантських спільнот приймаючим суспільством. Здебільшого так адаптуються вимушені іммігранти, які особливо хворобливо реагують на прояви недоброзичливості чи тим більше ворожості з боку місцевих жителів; у них включаються “механізми психологічного захисту, які ведуть у кінцевому підсумку до самоізоляції” [2, с. 420]. Третя модель – це *творення діаспор*, що передбачає часткове прийняття іммігрантами соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки приймаючого суспільства разом зі своїми власними та часткове прийняття соціальних і культурних норм, цінностей і способів поведінки іммігрантських спільнот поруч із вже існуючими у суспільстві. Треба зазначити, що один і той самий “набір іммігрантів” може не бути діаспорою, якщо йдеться про їхнє дисперсне існування, а може й бути, якщо має основні її ознаки, а це однакова етнічна або національна (до еміграції) належність, дотримання та відтворення культури, способів поведінки суспільства еміграції, захист соціальних прав представників свого народу у приймаючому суспільстві та наявність власної організаційної структури. Наступною моделлю є *сегрегація* (примусова) – примусове відділення або відселення частини населення, яке має певні спільні між собою та відмінні від інших соціальні, культурні чи біологічні характеристики. Таке відокремлення часто супроводжується

дискримінаційними проявами і запереченням соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки іммігрантських спільнот та, з іншого боку, частковим прийняттям соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки приймаючого суспільства. Треба сказати, що ця модель соціокультурної адаптації іммігрантів хоч і має подібну назву, але є протилежною до моделі добровільної сегрегації з огляду на спроби та наміри іммігрантських спільнот і приймаючого суспільства інтегруватись та інтегрувати. П'ята модель – *маргіналізація*, за якої іммігранти (особливо нелегальні, які позбавлені доступу до багатьох ресурсів приймаючого суспільства), відмовляючись від власної культури, цінностей, способів поведінки, не успішно засвоюють соціальні та культурні норми, цінності, способи поведінки суспільства імміграції та виявляються неприйнятими ним через тенденції до їх неуспішної соціокультурної адаптації. Водночас приймаюче суспільство не виштовхує повністю таких іммігрантів, а, намагаючись подолати ці тенденції, прагне його асимілювати. Останньою є модель *асиміляції*, що має два компоненти: відчуження – відмову іммігрантів від власної культури, традицій, соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки, та власне асиміляцію – входження до іншої групи та повне засвоєння притаманних їй соціальних і культурних норм, цінностей, способів поведінки. Існує два основні види асиміляції: у першому випадку відбувається злиття кількох груп і утворення повністю нової, у другому – пристосування, що вимагає зміни групової ідентичності на користь ідентичності якоїсь однієї (найчастіше домінуючої) групи. З боку приймаючого суспільства це прийняття членів іммігрантських спільнот як нових членів суспільства зі спільними цінностями та практиками [1].

З часу розвитку імміграційного законодавства у світі найпоширенішими стратегіями інтеграції іммігрантів (задекларованими чи ні) стали асиміляція, диференційне включення/виключення (залежно від ступеня включення/виключення, кількості та важливості сфер включення/виключення цей вид політики можна вважати *диференційним виключенням* або *диференційним включенням*); перший різновид межує із політиками мультикультуралізму й асиміляції та має певні їх елементи, а другий – наближається до *повного виключення* (або *сегрегації*), що в чистому вигляді зустрічається вкрай рідко) та *мультикультуралізм*. Новим різновидом політики інтеграції іммігрантів є так званий *пост-мультикультуралізм* (термін І. Міхаловські [6]). На сьогодні пост-мультикультуралізм (у Німеччині) це різновид диференційного виключення, але загалом ідеї пост-мультикультуралізму перебувають у зародковому стані і як виглядатиме (якщо взагалі існуватиме) згодом стратегія пост-мультикультурної інтеграції іммігрантів залишається питанням. З політикою асиміляції найкраще корелюється модель адаптації з аналогічною назвою, а також з деяким відхиленням (перш за все, це неуспішність засвоєння іммігрантами практик і цінностей приймаючого суспільства) і модель маргіналізації. Модель сегрегації є оранічною для

держав з адаптаційною політикою диференційного включення. Щодо політики мультикультуралізму, то їй найадекватніше відповідає модель творення діаспор та з певним відхиленням модель добровільної сегрегації. А відхиленням тут можна вважати замкнутість іммігрантських спільнот. Політика асиміляції та частково диференційного включення/виключення не завжди виправдовує себе, оскільки задовольняє переважно інтереси та потреби приймаючого суспільства, а політика мультикультуралізму захищає інтереси та задовольняє потреби, перш за все, іммігрантських спільнот. Тобто і в першому, і в другому випадку політика адаптації іммігрантів є односторонньо спрямованою, і, очевидно, потребує вироблення якогось нового її виду. Політика ж сегрегації (або повного виключення) на сьогодні є досить рідкісною і корелюється в основному із такою ж моделлю соціокультурної адаптації іммігрантів. Крім того, як бачимо, модель протесту залишається поки що без нормативної відповіді. Одним із варіантів такої відповіді, на нашу думку, може стати вже згадувана політика пост-мультикультуралізму, основні положення та ідеї якої на сьогодні ще не вироблені.

Дослідження стосовно української іммігранції проводилось протягом 2008–2010 рр. у Греції та Україні. Респондентів для дослідження підбирали за методом *снігової кулі*, для дослідження використано *цільову вибірку*. Для збору основної частини інформації обрано метод *напівструктурованого інтерв'ю*. Об'єктом дослідження виступають жінки-мігрантки із України у Греції та жінки-мігрантки, що мають досвід проживання у Греції і знаходяться в Україні¹. Зазначимо, що виділені групи респондентів за місцем проживання сім'ї чи типом роботи не є монолітними у певних твердженнях/ставленнях, тому досить часто при аналізі використовуємо слова “більшість”, “переважно” та інші, оскільки значна частина респондентів має попередній досвід перебування у різних групах, що може впливати на їхні судження на момент проведення інтерв'ю.

У плані адаптації українські іммігранти в Греції виділяють ряд чинників: типових практик, цінностей, норм, притаманних суспільству імміграції (та його членам), які відрізняють його від українського, – і висловлюють своє ставлення до них (сприйняття чи несприйняття).

Серед **особистісних (сімейних)** чинників виділяють спосіб виховання дітей, який у приймаючому суспільстві респонденти здебільшого не схвалюють, відзначаючи неприпустиму для них вседозволеність у поведінці дітей: “... що воно хоче, то їм вони дозволяють.... дитину треба любити, але дитина повинна мати і обмеження” [Г; О., 52р.]². А також

¹ Респондентами у дослідженні стали тільки жінки, оскільки найбільш цікаві для порівняльного аналізу є типи робіт (а відповідно, і групи мігрантів) притаманні саме жінкам. Перший з них це тип *meso* (від гр. μέσος – всередині) – жінка проживає з господарями і працює в їхньому домі; другий тип *exo* (від гр. έξω – ззовні) – жінка проживає окремо від роботодавців та ходить на роботу.

² Ця стаття містить посилання на тексти деяких із 59 інтерв'ю, які, залежно від країни, де проводилося опитування, мають такі умовні позначення: Г – опитування

сексуальну розкутість дітей: *“Дуже рано вони починають тим бавитися... Батьки не забороняють їм дивитися порнофільми, вони дуже часто і без батьків дивляться”* [У; Н., 64р.]. Проте, з іншого боку, частина респондентів схвалює відмінне від “традиційного українського” виховання дитини як особистості: *“Дітям дають свободу, більше дають, щоб дитина мислила по-своєму”* [Г; Л., 58р.].

Іншим чинником цієї групи є поширені у Греції “пізні” шлюби, ставлення до яких в українських іммігрантів є двояким. Здебільшого схвалюють “пізні” шлюби і народження дітей, якщо це відбувається до сорока років, оскільки прийняті в Україні “ранні” шлюби вважаються респондентами не обдуманими, чоловіка і жінку не готовими до сімейного життя: *“У нас молоді, 18–20 років одружуються ... закінчують університет [в Греції], якусь вже спеціальність мають, трошки старший – краще розуміє... вони не одружуються так скоро як у нас. Вони десь так 35, 37, 30 років, коли вони вже є більш матеріально забезпеченими”* [У; О., 49р.]. З іншого боку, українські іммігранти в Греції категорично не сприймають практики одруження та народження дітей після сорока років, що також досить поширеними в країні імміграції: *“Чоловік і жінка повинні вступати у шлюб... молоді. Вони тут одружуються в 50 років, діти народжуються каліки”* [Г; Р., 69р.].

Наступні два чинники в особистісній (сімейній) сфері знаходять цілковите сприйняття в українських іммігрантів у Греції. Перше – це більша порівняно із поширеною в Україні участь чоловіків-батьків у вихованні дітей: *“Навіть розведені батьки, ту дитина знає, що вона має батька і маму, тому що він приходить, він бере дитину... він нею цікавиться, не так як в нас”* [Г; О., 50р.]. По-друге, ставлення чоловіка до жінки та суттєво легша роль жінки в грецькій сім’ї, ніж в українській: *“Жінка в них в основному не думає, що повинна вона забезпечити сім’ю, про то повинен думати чоловік... бути головою...”* [Г; Д., 55р.], *“Жінку більше поважають в Греції... У нас жінка це БТР – бронетранспортор. З сумками понавішує на себе це все, коромисла, відра тягне до хати, робе це все, пече, варє, готує, прибирає, прасує... Я колись так само і дрелькою все свердлила в хаті, і плитку сама клала. Тут кажу, я цього не роблю [одружена з греком]”* [Г; Л., 45р.].

Окрім сімейної підгрупи в особистісних чинниках респонденти відзначають відмінність у рисах характеру, притаманних грекам та українцям. Українські іммігранти однозначно сприймають такі риси, притаманні місцевим мешканцям, як розкутість, оптимізм і рівне ставлення до людей різних прошарків, протиставляючи їх закомплексованості, песимізму та зверхності “типових” українців: *“О їхня відвертість, така розв’язаність, то не треба себе так сковувати, вони себе не сковують, а*

проводилося в Греції; У – опитування проводилося в Україні, респондентка має досвід проживання в Греції. Букви після крапки з комою означають перші літери імен/псевдонімів респондентів, а цифри – вік.

ми трохи закомплексований народ” [У; Л., 62р.], “Вони вмiють радiти життю, чого в нас немає, в нас вiчно скептики, таке погано, то погано, то погано... ми завжди бачимо те найгiрше спочатку, а не те найкраще. А вони бачать те найкраще, а того найгiршого вони в собi не бачуть” [У; О., 41р.], “Трошечки пiднесуться [українцi], як стануть на одну щабельку вище, то вони вже забагато про себе думають... ми можемо принижувати один одного, то саме гiрше” [У; Д., 48р.]. Додаючи до цього занижену самооцiнку українцiв: “Ми не вмiємо цiнити себе, заниження своєї самооцiнки то є перше що менi не подобається” [У; О., 41р.].

Крiм того, лiнiвостi та лицемiрству грекiв українськi iмiгранти протиставляють працьовитiсть i щирiсть українцiв: “Не подобається iхнiй той такий без нiякий спосiб життя: їсти, спати i бiльше нiчого” [Г; О., 52р.], “Нашi люди роботяцi... В нас кожна жiнка вмiє всьо зробити, а вони як почнуть, таку трагедiю зроблять з того... а можна зробити то за пару хвилин” [У; Л., 62р.], “Трошка фальшивi люди, такi влеснi, до мене могла трошки по iнакшому говорити... а потiм могла з того посмiятися” [У; Н., 40р.]. Ще двома особистими рисами, якi не сприймають українцi у греках, є скупiсть та нахабство: “Хоч ми набагато бiднiшi, але нашi люди щедрiшi, а вони такi капiталiсти... люблять економити” [У; Н., 40р.], “Трохи вони такi, як вам сказати, наглi, тому що наша людина постидається щось сказати допустiм, а вони не” [У; Л., 62р.].

У групi **культурних** чинникiв українськi iмiгранти не сприймають загальної необiзнаностi представникiв приймаючого суспiльства та однобiчностi загальної освiти в цiй краiнi: “Вiзьмiть любого шкiльника, котрий десять класiв тут закинчив i спитайте, коли в них була революцiя – він не знає” [Г; Р., 69р.], “Багато вони тратять на освiту, хоча в них освiта доволi однобока, наша сильнiша, набагато сильнiша... вони доволi обмеженi – бiльша половина грекiв не знає, де знаходиться Україна” [У; I., 40р.].

Натомiсть бiльшiсть культурних чинникiв однозначно сприймаються українськими iмiгрантами. Серед них: 1) культура обслуговування клiєнтiв у рiзних закладах та культура спiлкування мiж людьми загалом: “Поки до нас дiйшов продавець [в Українi]... як i було тодi так i зараз... тут зайти в магазин, то він бiжить до тебе з порожнiми руками не випустить” [Г; О., 37р.]; 2) культура вiдпочинку, прiоритетнiсть вiдпочинку перед iншими статтями витрат у власному бюджетi та спосiб проведення вiльного часу: “Вмiють вони розважатися, вмiють веселитися... вмiють собi організувати i навить той вiдпуск. Не все всьо робота, робота...” [Г; Р., 52р.], “Вони можуть дозволити собi i вечером посидiти в кафе, i, навить, пiти з сiм’єю пообiдати в недiлю в кафе. В нас це рахується якось зазорно...” [У; Ю., 65р.]; 3) надання переваги оплатi здорового харчування поряд iз вiдпочинком на противагу цiнностям дорожого одягу в Українi: “Основна iхня цiннiсть – здоров’я, вiдпочинок. Вони заробляють грошi, щоб кудись поїхати, щось побачити i вiдпочити.

У нас дуже стоїть питання щодо одягу, а там усе набагато простіше – ніхто на це не звертає увагу” [У; І., 40р.]; 4) скромне накривання столів та споживання їжі/напоїв при святкуванні: “Ми хочем показати, що то є наша українська щирість, відкритість.... То не є нормально ота надмірність, вживання алкоголю і чим більше, і припрошування... до тої випивки” [У; Д., 48р.], “Вони не роблять таких застоїв як ми ніколи... ми такі бідні? – Ми такі марнотратники ужасні!” [У; В., 61р.]; 5) суттєві відмінності кухні та її однозначне схвалення українськими іммігрантами: “Вони готують все на олії, пісне і їдять дуже багато салатів, тому греки дуже здорові, фруктів дуже багато їдять, не так як ми, знаєте, жирне, масло, сметана, а вони їдять всьо пісне і так подобається... не їдять стільки багато картоплі, вони більше їдять рис, салат. М’ясо, якщо їдять, то з салатом, ні з яким п’юре” [Г; О., 55р.].

Однозначно сприймається українськими іммігрантами в Греції такий чинник, як патріотизм, при цьому мається на увазі патріотизм як риса характеру (особистісна група), як дружність народу і відданість державі (соціальний чинник) та як збереження історичної, культурної спадщини, що стосується своєї держави (культурна група): “Нам треба вчитися любити свою Батьківщину, так як люблять греки... їхнє все найкраще... їхнє є все над, над, над” [Г; Л., 58р.].

У **соціальній** групі українські іммігранти сприймають добре всі виділені ними ж відмінності, а це такі підгрупи, як: 1) панування законів в країні, що протиставляється анархії в Україні: “Жінка тут дуже захищена... Дуже захищена законом. Тут такі закони, що тіки в сторону жінки” [Г; Р., 52р.], “В нас не діють закони в Україні... но якщо не діє закон, то що, то є страшна анархія” [Г; Л., 61р.]; 2) краще матеріальне забезпечення населення: “Ми працюємо для того, щоб вижити, а вони для того, щоб відпочивати” [У; І., 40р.]; 3) соціально-економічна стабільність у країні імміграції: “Я бачу стабільність. Я знаю, що я працюю і я маю гроші, а в нас на Україні...” [Г; Р., 39р.]. Також значну підгрупу становлять чинники зовнішнього вигляду та матеріального забезпечення міст проживання в країні імміграції – освітлення і чистота вулиць та під’їздів, стан доріг і розвиток транспортної системи тощо: “Освітлені вулиці в ніч, нема такого, нема проблеми ні з водою, ні з нічим, ні з ліфтом. В нас ліфт не працює майже ніколи” [У; Л., 62р.].

Крім того, українські іммігранти із досвідом проживання в Греції виділяють та категорично не сприймають притаманні українському суспільству хабарництво й алкоголізм, відсутність яких відзначають у суспільстві імміграції: “В нас... в лікарню зараз ти йдеш, ти мусиш платити. Тут ти ні уколів тут не покупаєш, все вони роблять за свій щот... [в Україні] І за лікарів, і санітарці, і медсестри, всім треба заплатити” [Г; О., 42р.], “Народ не п’є тверезий народ... вже стільки років і я не виділа п’яного в Греції” [Г; О., 52р.].

Ще однією групою чинників є **природні**, куди респонденти відносять природу і клімат Греції, які суттєво відрізняються від

українських та переважно сприймаються українськими іммігрантами в цій країні: *“Греція – країна богів, особливо на островах, там гарно, то море, я в морі купалась”* [У; А., 65р.], *“Весь час їм свіже цілий рік.... Мені клімат дуже підійшов. Клімат, їжа тут...”* [Г; Р., 52р.].

На загал респонденти переважно добре сприймають та наголошують на відмінностях як у культурній сфері так і в особистісній (сімейній), крім виховання дітей, що здебільшого не сприймається ними. У соціальній сфері сприймаються всі відмінності, але не наголошують на них і до того ж категорично не сприймають певні важливі відмінні риси українського суспільства. Крім того, зустрічаються респонденти, які зазначають, що у країні імміграції їм *“не подобається нічого”*, а в Україні – все. Це свідчить про їх слабку інтегрованість у грецьке суспільство.

Характеристика сприйняття зазначених практик, цінностей, традицій, взаємовідносин, рис характеру (ментальності), соціально-економічних показників і особливостей культури свідчить про те, що українські іммігранти здебільшого адаптовані успішно у приймаючому суспільстві. Аналізуючи моделі, за якими адаптуються українські іммігранти в Греції, варто зазначити, що вони варіюються переважно залежно від типу роботи респондента, та менше від місця проживання сім’ї.

У групі українських іммігрантів із досвідом проживання в Греції, що працюють *exco*, найпоширенішою моделлю адаптації є творення діаспор: *“В любу країну ти їдеш і ти повинен навчитися цієї мови, де ти проживаєш. Не так? Так!.. нас українців тут в Греції приймають так що ми працелюбні... дуже культурні... що ми свій образ життя ведемо...”* [Г; О., 55р.]. Для тих, хто починав із роботи *mesa* і тривалий час працював на роботах цього типу характерним є перехід від моделі добровільної сегрегації чи сегрегації до моделі творення діаспор (як з боку іммігранта, так із боку приймаючого суспільства): *“Якийсь такий психологічний шок. Тому, що коли приїжджаєш, не знаєш язика, ти бачиш людей, які не то що ми... [після восьми років в Греції] тут мені краще, як би мені тут не було. В мене не було ніде проблеми. Я проробила 15 років в Росії, і для мене Росія, це як моя сестра. Зараз в Греції – то моя друга сестра”* [Г; О., 43р.], *“Там я вперше стикнулася з тим расизмом, що там всі були греки, я одна українка... все впирається в расизм, що вони не хочуть емігрантів... Я прихильник того, що знайся віл з волем, а кінь з конем... Багато в чому подобалося, багато в чому не подобалося. Я знала що то не моє... Я спочатку не розуміла греків, потім, коли я вже вниклася в них і те, як вони живуть, їхнє життя, я стала їх поважати набагато більше”* [У; О., 41р.].

Крім того, у межах цієї групи частині респондентів, чий сім’ї проживають / частково проживають в Греції притаманними є самі моделі або елементи моделей добровільної сегрегації та асиміляції поруч із творенням діаспор. Добровільна сегрегація іноді має місце через можливість жити більш-менш замкнуто в межах своєї сім’ї та

підтримувати спосіб життя, який у них був на Україні: *“Ми живемо собі самі і ми собі всьо так як на Україні робим, всьо в нас в хаті так, як на Україні, тільки то що ми живем в Греції”* [Г; О., 52р.]. Прояви асиміляції ж характерні для тих, хто націлений на тривале/постійне проживання сім'ї в Греції і її глибшу інтеграцію у приймаючому суспільстві: *“Ми живем вже тут, ми вже стільки років, шо ми вже не на заробіток ми вже просто живем, просто живем не в себе на Україні, а живем в Греції той все”* [Г; О., 35р.].

Група респондентів, що працюють у Греції *mesa*, найчастіше адаптується за моделлю добровільної сегрегації з елементами сегрегації: *“Боїмось відокремитись бо, не дай Бог шось, і ніхто не буде знати де ти, шо ти і як? І ми отак тут згуртовуємося одна одну знаємо, звонимо кожен раз тримаємося купки щоб нас не розпорошили... їхнє ставлення до нас, нас відвертає від них... хто би туди не ходив скільки не ходили вони до нас вони до котів більше відносяться як до рідних ніж до нас”* [Г; О., 53р.], *“Для мене то... діло було там гроші заробити, але жити – я би там не жила, ніколи. Духовно тяжко... хочеться до своїх... як хтось в тюрмі сидить – довелося відсидіти срок мусила заробити і вернутися”* [У; С., 61р.]. Проте іноді з часом ця модель переходить у модель творення діаспор: *“Якщо не знаєш мови, то ти є ноль, ти є ніхто... до трьох років страшна ностальгія, дуже не можеш звикнути з тими їхніми звичаями, дуже тебе тягне на Батьківщину. Так чекаєш того листа, ну як чокнута якась. А потім вже приходе та перекліматизація, ти вже мову вивчила, потихеньку привикаєш до їхньої кухні...”* [У; Н., 65р.], *“Ми – християни... ортодоксі – значить православний, то для них дуже велике значення... вони до нас, я би сказала, краще відносяться, чим до тих палестинців, до тих. Якось в нас є шось спільне таке, знаєте. Та віра...”* [Г; Л., 61р.].

Як ми і передбачали, основними моделями адаптації українських іммігрантів у Греції виявились творення діаспор та добровільна сеграгація, проте додатковими виявились ще й моделі (чи їх елементи) асиміляції та сегрегації. Як бачимо, для українських іммігрантів у цій країні не характерною є модель протесту, оскільки імміграція здебільшого є тимчасовою економічною, а іммігранти не отримують певних привілеїв, тоді ж, коли їх не влаштовують умови проживання, просто змінюють країну імміграції. Також не характерною є модель маргіналізації, оскільки культурні чинники є досить важливими для респондентів. Зазначимо, що тут йдеться як про збереження елементів власної культури, так і про переймання елементів культури, поширеної у країні імміграції.

В усіх поширених моделях адаптації в Греції (окрім асиміляції), притаманним є відчуття іммігрантами себе “чужими” у приймаючому суспільстві, особливо це відчувається у респондентів, опитаних у Греції, а не в Україні: *“Хочу бути між своїми, мені подобається наша рідна Україна, наше сонце, наша земля, всьо наше. Я не можу змиритися з тим каменем, з тим, шо сонце [в Греції] воно не моє, воно мені чуже”*

[Г; І., 44р.], “... вони нас видять, що ми є чужі. Ми тут завжди відчуваємо себе чужими, тут нашого нічого нема” [Г; М., 44р.].

Крім проблеми адаптації, у приймаючому суспільстві близькою для українських мігрантів, чия міграція не є постійною, є проблема реадaptaції в українському суспільстві після повернення. Оскільки елементи культури, які є важливими для мігрантів в Україні, вони здебільшого підтримують і в Греції, то проблем культурної реадaptaції виникає значно менше, ніж, скажімо, соціальних, до яких належать рівень економічного розвитку країни, соціальне забезпечення населення тощо: “Це вже видно по наших туалетах чорна бумага, болото кругом... потім відходила дуже довго. Я була дуже шокована тим всім” [У; Г., 50р.]. Також важливою є особистісна група – проблеми побудови відносин із членами сім’ї та близькими людьми: “В Україні мені не подобається, по-перше, коли ми приїжджаємо за багато років і нас там рахують за чужих, стикалась з такими моментами” [Г; О., 35р.].

Значна частина респондентів зазначає, що, перебуваючи в Греції, тужать за Україною, а повернувшись в Україну, відчувають ностальгію за життям в Греції: “12 років то є кусок, що, я була там на чужині, і воно дається чути, мені особисто. Тут я не можу привикнути зараз, не можу. Вже от третій рік, дуже мені важко звикнути, і тягне мене в Грецію” [У; Н., 65р.], “Більше все плакали, тужили за домом. Та хоч, а тепер тужу за Грецією дуже” [У; Л., 62р.].

У результаті респонденти зазначають, що вони або мають дві Батьківщини: “Полюбила Грецію тожже, дуже, і коли я приїжджаю на Україну, ну, мені вже бракує Греції, і то є дуже тяжко ... я б то не бажала нікому, розумієш, тому що дві Батьківщини – то є дуже тяжко для людини” [Г; Л., 57р.]; або відчувають себе “чужими” як в Греції, так і в Україні: “Та міграція як міст між двома світами – там ти завжди будеш чужий, куди би не поїхав, а тут не можеш адаптуватися назад, бо то суспільство вже чуже. Стоїш як на мості і вже нема дороги ні в один бік, ні в другий” [У; М., 52р.], “Ми як птахи – знялись у повітря і ніде їм не дають сісти – там стріляють, а там камінням закидають” [Г; Д., 55р.]. Тобто якщо говорити про ідентифікацію із суспільством загалом, то в останньому випадку в українських мігрантів до Греції часто формуються так звані розірвані (torn) ідентичності або в крайньому випадку виникає соціокультурна дезідентифікація. Такі ідентичності стають підґрунтям “міфу про повернення”, коли мігранти не визначають терміна повернення через острах перед повторною адаптацією в Україні, де не проживали постійно 5–10, а то й 15 років та тривалий шлях інтеграції у грецьке суспільство, який не минув безслідно; у результаті людина, відчуваючи себе “чужою” в країні імміграції, прагне повернутись додому, а з іншого боку, боїться повернення і постійно відкладає його, оскільки знає, що в українському суспільстві вона також вже є “чужою”.

Що стосується політики інтеграції українських іммігрантів у Греції, то зазначимо таке. У 1990-х рр. Греція фактично проводила політику

диференційного включення, оскільки ідея асиміляції стикалась із громадським несприйняттям і намаганням сегрегувати іммігрантів. Першою спробою вирішити питання інтеграції законодавчо став імміграційний закон 2005 р.¹, який двома статтями заклав основні принципи інтеграції іммігрантів. Найважливіші серед них – це недопущення дискримінаційних проявів на основі будь-яких відмінностей та рівність іммігрантів у всіх сферах суспільного та культурного життя Греції. Цікавим є ставлення до культурних відмінностей. З початку їх захист і збереження декларується як один із пріоритетів, але пізніше кілька разів наголошується на посиленому вивченні грецької мови та входженні в грецьку культуру. Країна досі не виробила єдиної офіційної стратегії інтеграційної політики стосовно іммігрантів. З одного боку, все ж не може відійти від асиміляційної (стосовно іммігрантів) ідеї “одна нація – одна держава”, але з іншого, – спостерігаються певні практики мультикультуралізму, такі як елементи інтеркультурної освіти чи законодавче закріплення “культурних свобод” іммігрантських спільнот [5]. Саме політика мультикультуралізму відповідає моделям адаптації творення діаспор та добровільної сегрегації, що є найпоширенішими серед українців у Греції.

Висновки. Отже, хоч політика інтеграції іммігрантів у Греції не є достатньо розробленою та законодавчо закріпленою, проте напрям, у якому вона рухається є сприятливим для успішної адаптації українських іммігрантів у цих країнах, що, очевидно, і є однією із причин довготривалої імміграції українців до цієї країни на сучасному етапі, та, можливо, саме такі стратегії інтеграції у майбутньому стануть частиною офіційної державної політики імміграції у Греції. Проте такі стратегії є відповідними лише стосовно інтеграції українських іммігрантів, які в Греції не входять до найбільших іммігрантських спільнот, тому на сьогодні невідомо, як вплине узаконення згаданих стратегій стосовно різних спільнот іммігрантів на загальну імміграційну ситуацію в цій країні імміграції, оскільки про диференціацію політик інтеграції поки що не йдеться, а в даному дослідженні вивчаємо моделі адаптації лише українських іммігрантських спільнот.

Список використаної літератури

1. Володько В. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів / В. Володько, О. Ровенчак // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 2. – С. 182–211.

2. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витоки, складові, напрямки протидії / [за наук. ред. В. Стешенко] ; НАН України, Інститут економіки. – К., 2001. – 559 с.

¹ Law No. 3386. *Entry, residence and social integration of third-country nationals in the Hellenic Territory* // Official Gazette of the Hellenic Republic. – 23 August, 2005. – No. 212, First Issue

3. Донченко Е. Концепции социальной психики общества. Статья вторая: Социетальные состояния / Е. Донченко // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3–4. – С. 36–73.

4. Мертон Р.К. Социальная структура и аномия / Р.К. Мертон // Социологические исследования. – 1992. – № 3. – С. 104–114.

5. Ровенчак О. Інтеграційна складова міграційної політики / О. Ровенчак // Психологія і суспільство. – 2010. – № 3. – С. 150–175.

6. Michalowski I. What is The Dutch Integration Model, And Has it Failed? / I. Michalowski // Focus Migration : Policy Brief. – 2005. – № 1. – April. – P. 1–4.

Ровенчак О.А. Проблемы и модели социокультурной адаптации украинцев в Греции и реадaptации в Украине

Статья посвящена теоретическому анализу моделей социокультурной адаптации иммигрантов и эмпирической апробации ее теоретических положений на примере украинских иммигрантов в Греции. Исследованы проблемы их реадaptации в Украине и соотнесены существующие модели социокультурной адаптации украинцев в Греции с политикой интеграции иммигрантов в этой стране.

Ключевые слова: *социокультурная адаптация, реадaptация, иммигрант, Греция, политика интеграции иммигрантов.*

Rovenchak O. Models and Problems of Ukrainian Immigrants' Sociocultural Adaptation in Greece and Readaptation in Ukraine

The article is devoted to creation the six models of immigrants' adaptation, that emphasize sociocultural aspects of adaptation and its bilaterality. Theoretical models are applied to the investigation of Ukrainian immigration in Greece. Main (diasporisation and self-segregation) and secondary models for this group of immigrants are detected. The work indicates the correspondence of Greece immigrants' integration policy to Ukrainian immigrants' adaptation models in this country. Besides, the article contains the research results on readaptation problems of Ukrainians in Ukraine embodied in 'Two Motherlands' phenomenon.

Key words: *sociocultural adaptation, readaptation, immigrant, Greece, Immigrants' integration policy.*

Надійшла в редакцію 15 серпня 2011 року